

เรื่อง คิดใหม่ ทำใหม่ เรื่องสตรี

ณ อาคาร 2 ศูนย์เยาวชนไทย – ญี่ปุ่น ดินแดง
วันจันทร์ที่ 25 พฤศจิกายน 2545 เวลา 12.50 น.

ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพครับ วันนี้ที่ห้องนี้เข้าใจว่าสตรีมีสิทธิมากกว่าผู้อื่น เพราะน่าจะมียศมากกว่าผู้อื่น วันนี้มีความสำคัญเป็นพิเศษสำหรับผม เพราะวันนี้เป็นวันเกิดคนที่ให้กำเนิดผม คุณแม่ผมท่านเสียชีวิตไปแล้ว วันนี้เป็นวันเกิดแม่ผมแล้วได้มาพูดเรื่องสตรีก็ดีเหมือนกัน

ผมมองเรื่องของสตรี คือวันนี้บรรดาท่านที่มีองค์กรต่าง ๆ ที่ทำเรื่องสตรีทั้งหลาย ยำครับ ท่านมาคุยกับผมเรื่องของบทบาทความสำคัญ พลังของสตรี ไม่ต้องอธิบายผมมากเลย เพราะผมเข้าใจ เรื่องของสตรีดีที่สุด เพราะว่าผมเข้าใจแม่ของผม ผมเข้าใจภรรยาผมและเข้าใจลูกสาวของผมดี นั่นคือธรรมชาติที่สุด เพราะเราเข้าใจบทบาทว่าผู้หญิงต้องทำหน้าที่อะไรบ้าง เพราะผู้หญิงมีหน้าที่มาก มีความคาดหวังที่สังคมคาดหวังสูง แล้วยังภาวะสังคมปัจจุบัน ภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน ภาวะการแข่งขันภายใต้ระบบทุนนิยมนี้ ผู้หญิงยังมีบทบาทมากขึ้น เพราะฉะนั้นถ้าหากมีความเข้าใจเรื่องเหล่านี้ดีแล้วผมคิดว่าเรากำลังจะเปลี่ยนสิ่งที่เป็นปัญหาให้เป็นโอกาส ผมกำลังคิดว่าวันนี้สังคมไทยเราต้องการคนไทยทุกคนให้พ้นจากภาวะ และให้เป็นพลังของประเทศ ไม่ว่าคนนั้นจะเป็นคนพิการ ไม่ว่าคนนั้นจะเป็นผู้หญิงหรือเป็นผู้ชาย ถ้าเรายังบอกว่าผู้ชายผู้หญิงกันอยู่อย่างนี้ แสดงให้เห็นว่าเราล้าหลังมาก เรากำลังไม่เข้าใจคำว่าพลังที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและต่อประเทศ

ผมต้องขอเรียนว่าผมเข้าใจและยินดีที่ได้มาร่วมงานในวันนี้ และตั้งใจจะมาร่วม แต่พอบอกว่าให้ผมพูดเรื่องคิดใหม่ ทำใหม่ เรื่องสตรี ผมเลยต้องบอกว่าคิดไม่ออกทำไม่ออก เพราะถ้าผมคิดออกทำออกด้วยตัวเองแสดงว่าผิดปกติ เพราะผมเป็นผู้ชาย ผมจะต้องรับฟังคนที่ เป็นสตรีหรือคนที่เกี่ยวข้องกับสตรีช่วยกันคิดและบอกกับผมว่า อะไรดีที่สุดแล้วเรามาช่วยกันทำ ให้เกิดผล ถ้าผมคิดเองทำเองจะเป็นลักษณะเหมือนแนวคิดที่ผมเรียกว่า Outside in Inside out ซึ่ง Inside out ถือว่าคิดว่าอะไรดีแล้วทำไปเลย โดยไม่สนใจว่าผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการทำนั้นคิดอย่างไร แต่ Outside in ถือว่าเราจะไปทำอะไรให้ใคร ให้เขาช่วยคิดให้เขามีส่วนร่วม โดยให้เขา

คิดแล้วบอกมา แล้วเราช่วยกันผสมผสานระหว่าง Outside in กับ Inside out นั่นคือสิ่งที่เป็แนวคิดของผมมาโดยตลอด เพราะฉะนั้นผมเองก็คงไม่กล้าไปบอกว่าอย่าทำอย่างนั้น อย่าทำอย่างนี้ โดยที่ผมไม่ไปถามว่า สุภาพสตรีทั้งหลายท่านคิดว่าวันนี้ท่านทุกข์เรื่องอะไร ท่านคิดว่าอะไรคือคำตอบที่ทำให้ท่านพ้นทุกข์ คำตอบอะไรที่ทำให้ท่านเกิดโอกาส คำตอบอะไรที่ทำให้ท่านเป็นพลังที่สำคัญของครอบครัว และเป็นพลังที่สำคัญของประเทศ นั่นคือสิ่งที่เราต้องการคิดร่วมกันทำร่วมกัน เพราะฉะนั้นแน่นอนครับต้องเกิดการประชุมเชิงปฏิบัติการทางสตรี ทางปัญหาสตรี

ผมขอมอบการบ้านให้กับรัฐมนตรี ฯ อนุรักษ์ ฯ ที่อยู่ที่นี่ด้วย ไปทำโครงร่าง (Groundwork) ให้ผม แล้วเชิญบรรดากลุ่มแกนนำสตรีทั้งหลาย หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับแรงงานสตรีก็ตาม ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสังคม เรื่องของบทบาทสตรีทั้งหลาย มานั่งคุยกัน ท่านก็ไปทำโครงร่างมา แล้วเราประชุมเชิงปฏิบัติการกันสักรอบ เพราะว่าวันที่คุณบรรหาร ฯ มาบอกผมว่ากระทรวงใหม่เกิดขึ้นแล้ว พรรคชาติไทยขอเถาะ ขอกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ผมถามว่าพรรคชาติไทยพร้อมอย่างไร ท่านบรรหาร ฯ บอกผมว่า น้องแบบกับน้องนาสองคนนี้เป็นคนที่สนใจเรื่องสตรีมาก และศึกษามาตลอด ทำเรื่องนี้มาตลอด อยากจะช่วยให้คำปรึกษาช่วยทำงาน แล้วตอนนี้เราจริงจังกับเรื่องนี้มาก ผมก็เลยมอบให้พรรคชาติไทย เพราะฉะนั้นวันนี้พรรคชาติไทยทุ่มเทเต็มที่ แต่ว่าผมยินดีอย่างใกล้ชิด วันก่อนก็มอบนโยบายเรื่องบ้านคนจนไปให้คุณอนุรักษ์ ฯ ไป วันนี้มอบการบ้านเตรียมทำการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องบทบาทสตรีทั้งหมด เพื่อที่จะทำให้เกิดบทบาทของสตรี

ไม่รู้ว่าจะพูดเรื่องอะไร จริง ๆ เป็นเรื่องที่พูดลำบากที่สุด เพราะมาพูดเรื่องสตรีโดยที่ผมไม่ใช่สตรี พูดไม่ค่อยถนัด ถามว่ารัฐบาลนี้ทำอะไรไปบ้าง มากเลยครับเรื่องสตรี เมื่อสักครู่นี้ที่ ดร.สุธีรา ฯ พูดไปแล้วว่าตอนเริ่มต้นรัฐบาลผมมีโครงการสองโครงการที่ช่วยเหลือคนจน แต่ว่าเป็นการช่วยและเสริมบทบาทสตรีโดยไม่รู้ตัว แต่ตั้งใจด้วยและโดยที่ไม่รู้ว่าออกมาคิขนาดนี้ด้วย โครงการแรกคือเมื่อเดือนมิถุนายนเราเริ่มโครงการธนาคารประชาชนเพื่อคนจน ปรากฏว่าผู้กู้ 400,000 กว่าราย 80 % เป็นสตรี แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ต้องทำมาหากินทำรายได้เสริมเลี้ยงครอบครัว และผ่านกระบวนการของระบบทั้งหลายคือพวกหนี้นอกระบบ หนี้ดอกเบี้ยแพง ๆ ทั้งหมด กลายเป็นสตรี แล้วสตรีเหล่านี้ก็มาพึ่งระบบของธนาคารประชาชน แล้ววันนี้ผมกำลังให้เร่งขยายผล ปรากฏว่าที่ทำมาแล้วที่ผ่านมาปีกว่า ๆ มีหนี้เสียเพียง 2 % กว่า ๆ แสดงให้เห็นว่า 1.คนจน 2. สตรี มีความซื่อสัตย์ต่อพันธะด้านการเงินที่มีอยู่กับธนาคารประชาชนมาก ผมเลยสั่งให้ขยายผลโดยด่วน

เรื่องที่สองคือเรื่องกองทุนหมู่บ้าน ที่ดร.สุธีรา ฯ เเล่าให้ฟังเมื่อสักครู่นี้ คือผมเห็นพอคุยกันเรื่องบทบาทสตรีและเรื่องของคนที่ต้องดูแลเงินนั้น ผู้หญิงดีที่สุด ผมก็เลยบอกว่ากรรมการหมู่บ้านทุกหมู่บ้านที่มีอยู่ 15 คนนั้น ขอให้เลือกสตรีครึ่งหนึ่งหรือมากกว่า ต้องไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่ง เพราะฉะนั้นกรรมการหมู่บ้านทุกหมู่บ้านจะมีผู้หญิงอยู่ประมาณ 8 คนขึ้นไป อันนี้เป็นกติกา แล้วผลสุดท้ายวันนี้กองทุนหมู่บ้านได้ผลดีมาก 63 % ของผู้ที่ถูกไป เอาไปทำมาหากิน ไปสร้างอาชีพ เสริมไปหารายได้เสริม 20 กว่า % เอาไปใช้หนี้เดิมที่ดอกเบี้ยสูง เป็นภาระสูง มีเพียงประมาณ 2-3% ที่ใช้เงินผิดประเภท แล่นี่ผมพอใจมาก นี่เป็นส่วนหนึ่งที่สตรีได้มีบทบาท แล้วรัฐบาลนี้ได้ส่งเสริมให้บทบาทสตรีนั้นได้เข้ามาช่วย ที่ประเทศบังคลาเทศ ดันดำรงของกรามีนแบงค์ ก็ใช้ผู้หญิงให้บทบาทผู้หญิง อีกสักครู่ผมจะย้อนกลับมาเรื่องนี้อีกครั้ง เป็นปัญหาที่คนอาจจะยังไม่เข้าใจว่าเป็นปัญหาสังคมที่ชัดเจน

เมื่อเดือนเมษายนที่ผ่านมา มติคณะรัฐมนตรีของรัฐบาลนี้ได้ตั้งผู้บริหารด้านความเสมอภาค หรือเรียกกันว่า Chief gender equality officer คือให้มีตำแหน่งไม่ต่ำกว่ารองอธิบดี และให้มีศูนย์ส่งเสริมความเสมอภาคขึ้นในแต่ละส่วนราชการ คือให้ตรวจสอบว่ามีอะไรที่ทำให้ไม่เกิดความเสมอภาคของเรื่องสตรีหรือเปล่า หลักคือว่าห้ามมองว่าเพศหญิงหรือเพศชายในการแต่งตั้งโยกย้าย เลื่อนตำแหน่ง ให้มองเรื่องของ การปฏิบัติงานเป็นหลัก ถ้าการปฏิบัติเรื่องนี้ผู้หญิงมีความเหมาะสม ถูกต้องตามคุณสมบัติ ก.พ.ทุกอย่าง และเหมาะสม ต้องตั้งผู้หญิง อย่าไปบอกว่าไม่ตั้งเพราะเขาเป็นผู้หญิง หรือไม่ตั้งเพราะงานนี้ผู้หญิงไม่ควรทำควรให้ผู้ชายทำ ตรงนี้ต้องไม่มี อันนี้ก็ได้ออกเป็นมติคณะรัฐมนตรี และได้ทำแต่ว่าต้องติดตาม เรื่องการติดตามนี้เป็นเรื่องที่ว่าส่วนพัฒนาสังคมจะต้องช่วยดูให้ผมด้วย เป็นอย่างไรก็มาบอกกัน

เมื่อเดือนตุลาคม เราก็ได้ตั้งกระทรวงใหม่คือกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งมีการดูแลบุคคลที่โชคไม่ค่อยดีทั้งหลายในสังคมด้วย เรื่องคนพิการ คนจน เด็กและสตรี เราเป็นประเทศแรกที่ใช้คำว่าความมั่นคงของมนุษย์ หลังจากที่ทำนี้ได้ถูกใช้ที่สหประชาชาติ เราเป็นประเทศแรกที่ตั้งกระทรวงนี้ขึ้นมา เพราะฉะนั้นเราจะต้องทำให้ดี ต้องเป็นตัวอย่างสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย ที่จะได้ใช้แนวทางของการพัฒนากระทรวงนี้ให้เป็นกระทรวงที่ได้ช่วยเหลือคนซึ่งต้องการการดูแลในประเทศ และเมื่อเร็ว ๆ นี้ผมได้มีนโยบาย อันหนึ่งให้มีการเอนักโทษที่อยู่ในห้องขังในเรือนจำ ที่เป็นโทษที่เหลือน้อยหรือโทษไม่หนักหนาเกินไปเอาออกมาเพราะตอนนี้คุกแออัดมาก บางคุกเหมือนปาร์ตี้ เวลาจะพลิกตัวเวลานอนต้องตะโกนกันแล้วพลิกพร้อมกัน เพราะว่านอนตะแคงถ้าใครลุกไปเข้าห้องน้ำก็เสียที่นอน นี่คือ

ความเป็นจริงของคุณในหลาย ๆ แห่ง ที่ล้นมากตอนหลังนี้ก็เพราะยาเสพติด ผมก็เห็นว่าตรงนี้เป็นสิ่งที่เราถือว่าสิทธิมนุษยชนก็ให้ออกมา โดยให้ค่ายทหารไปจับ ตั้งโครงการนี้ว่าเกษตรโยธิน เอามาฝึกอาชีพทำงานให้มีรายได้ ก่อนกลับบ้านให้มีรายได้เล็กน้อย กลับไปแล้วมีความรู้ในอาชีพ ปรากฏว่าคนที่ออกมาจากคุก สมมติว่ามีคนมา 100 คนเป็นนักโทษยาเสพติด 75 คน แล้วใน 75 คนนั้นเป็นผู้หญิงเกือบหมด ปรากฏผู้หญิงถูกใช้ให้เป็นคนขายยาเสพติดรายย่อย คือว่าผู้หญิงถูกคาดหวังแล้วมีความรู้สึกรู้ว่าต้องช่วยต้องทำ คือเรื่องของครอบครัว ผู้หญิงถูกคาดหวังให้เป็นแม่ที่ดีของลูก เป็นภรรยาที่ดีของสามี และต้องเป็นคนช่วยทำมาหากินด้วยเพราะไม่พอกิน ผู้หญิงไม่มีทางออก ไม่มีปัญญาก็ไปดิ้นรนโดยการขายยาเสพติด ติดคุกอยู่มาก ผมเข้าไปถามผมคุยรู้หมด

วันนี้สิ่งที่รัฐบาลนี้ทำคือแก้ปัญหาความยากจนในระดับรากหญ้า สิ่งที่ท่านมีชัย ๑ ได้ทำไว้ เราถือเอาสิ่งที่ดี ๆ คุณโสภณ ๑ คุณหมอบประเวศ ๑ โครงการชุมชนเข้มแข็งต่าง ๆ เราพยายามเอามาเป็นตัวอย่างที่ปรับให้กระจายไปทั่วประเทศให้มากที่สุด เพื่อที่เราจะได้ลดภาระให้ผู้หญิง คือให้โอกาสให้ผู้หญิงได้มีโอกาสได้มีงานทำ ได้มีโอกาสมีรายได้เสริมหรือว่าสามีมีรายได้เพียงพอ ผู้หญิงก็จะได้ทำหน้าที่แม่ ทำหน้าที่ภรรยาได้อย่างเต็มที่ ผู้หญิงเก่งอย่างไรที่ผมพูดตลอดเวลา คุณกลับบ้านแล้วสามีก็ต้องคิดว่าคุณเป็นภรรยา ลูกก็ต้องเรียกว่าแม่ เพราะฉะนั้นผู้หญิงต้องอดทน ผู้หญิงเป็นเพศที่อดทนอยู่แล้วก็ต้องอดทนมากขึ้น ต้องทำมาหากินด้วย เพราะฉะนั้นโครงการที่รัฐบาลทำทั้งหลาย ผมเชื่อว่าวันนี้รัฐบาลต้องการเอาพลังทุกอย่างให้เกิดขึ้น

โดยรูปการณ์วิกฤติเศรษฐกิจ การตกงานของผู้ชาย เป็นสิ่งที่ผู้หญิงต้องรับภาระมากขึ้น เราจะเพิ่มเรื่องของการแก้ไขปัญหาค่าครองชีพ และเพิ่มเรื่องของการแก้ปัญหาเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าให้มากขึ้น เพราะเป็นการทำให้เรื่องพวกนี้ดีขึ้น ผมได้แต่งตั้งผู้บริหารผู้หญิงมาก ในรัฐบาลนี้ ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคม ๑ ก็ผู้หญิง ICT ก็ผู้หญิง ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ก็ตั้งปลัดกรุงเทพมหานครเป็นผู้หญิง สังเกตดูว่า กทม.กับผมมีคล้ายกัน เรียกว่าเคาเตอร์เป็นพิเศษ ตั้งผู้ว่า ๑ เป็นผู้หญิง ปกติผมนึกว่าเทียวนี่ต้องเป็นผู้ชายแต่เป็นผู้หญิง เราให้โอกาสผู้หญิงมากขึ้น ผมได้ไปต่อสู้ในเวทีต่างประเทศเกี่ยวกับเรื่องการค้า การค้า การค้า โดยเฉพาอย่างยิ่งสินค้าที่ใช้แรงงานผู้หญิง ผมบอกกับประเทศที่เจริญแล้วทั้งหลาย บอกว่าคุณเรียกร้องว่าอย่าข่มเหงรังแกสตรี ให้โอกาสสตรี แต่คุณกีดกันทางการค้าของสินค้าประเภท Garment แรงงานร้อยละ 95 เป็นผู้หญิงทั้งนั้น คุณไปกีดกันแสดงว่าคุณทำร้ายผู้หญิง นั่นคือสิ่งที่เราพยายามเรียกร้องเรื่องที่เป็นแรงงานสตรีจะต้องมีโอกาสขยายตัวเพื่อสตรีได้มีโอกาสทำงานมากขึ้น ขงพาราณาสีก็ช่วยสตรีได้มาก เพราะทางใต้ผู้หญิงส่วนใหญ่กรีดยาง

ถามว่ายังมีปัญหาอยู่ที่ไหน เรื่องของ Gender equality เรื่องของความเสมอภาคทางเพศมีมาก ถามว่าทำไมถึงมาก เพราะมีมานานแล้ว ถึงแม้ว่าจะทำดีขึ้นอย่างไรก็ยังมีมากอยู่ก็ต้องทำต่อไป คงไม่ได้หวังว่าเราจะสร้างกรุงโรมให้เสร็จในวันเดียวแน่นอน ที่มีมากเป็นเพราะว่าค่านิยมของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมทางตะวันออกหรือสังคมเอเชียส่วนใหญ่ เป็นสังคมที่ยังมองผู้หญิงที่ความรู้สึกลด แต่เดิมนี่ดีขึ้นมาก เพราะเนื่องจากระบบโลกาภิวัตน์ ข่าวสารต่าง ๆ ออกมา ก็ทำให้ทุกอย่างเริ่มดีขึ้นเรื่อย ๆ กิจกรรมของสหประชาชาติของอะไรดีขึ้น แต่ว่าไม่เหมือนทางตะวันตก ทางตะวันตกเรื่องของสิทธิสตรีนั้นดีมาก

เมื่อวันที่ผมไปกล่าวสุนทรพจน์ที่งานพรรคการเมืองเอเชีย ปรากฏว่ามีสุภาพสตรีคนหนึ่ง คือรัฐมนตรีว่าการสตรีและเยาวชนของกัมพูชา มาตอนแรกฉันชมผมใหญ่ว่าสุนทรพจน์ของผมดี แต่เขาบอกว่าผมไปคัดบางตอนจากหนังสือของชอง ซาค รูตโซ เรื่อง Social Contract ในประโยคแรกที่เขาเขียนว่า Man is born free. เขาบอกว่าแล้ว Woman ไม่ Born free หรือ ผมเถียงเขาว่าเป็นหนังสือของ ศตวรรษที่ 18 เราคัดบางตอนจากหนังสือมา คือตอนนั้นสมัยนั้น แทนที่เขาจะใช้คำว่า Woman เขาใช้คำว่า Man เลย ๆ ก็เลยกลายเป็นว่า Man free แล้ว Woman ไม่ฟรี Free หรือเขาเลยต่อว่าผม จริง ๆ แล้วเป็นเรื่องที่เราจะต้องแก้ปัญหาเรื่องของความเหลื่อมล้ำทางโอกาสกับสตรี แต่ถามว่าจะทำอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับผู้บริหารที่เป็นผู้ชายวันนี้มีเป็นส่วนใหญ่ ทักษะสำคัญคือเราจะออกกฎออกกติกาอย่างไรก็ช่างเถอะ แต่ทักษะเปลี่ยนไม่ได้ เหมือนที่ปฏิรูปการศึกษาวันนี้ เราบอกว่าเราจะมีการศึกษาแผนใหม่ เราออกกฎหมายอย่างดี แต่ถ้าทัศนคติของครูไม่เปลี่ยนก็ไม่ง่าย เหมือนกับวันนี้ถ้าเราจะออกกติกาอะไรก็ได้ แต่ถ้าทัศนคติของผู้บริหารซึ่งเป็นผู้ชายในวันนี้ไม่เปลี่ยนก็ไม่ง่าย เพราะฉะนั้นสำคัญก็คือผู้บริหารที่เป็นผู้ชายจะต้องคิดว่าผู้หญิงก็เป็นพลังที่สำคัญ

วันนี้เรามีประชากร 63 ล้านคน ประมาณ 50 หรือ 50 จุกกว่า ๆ คือผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย แล้วเราบอกว่าใช้ผู้หญิงน้อย ๆ แสดงว่าเราลดกำลังศักยภาพตัวเองลงไปมาก เพราะผู้หญิงไม่ได้มี 10 % สมมติว่าให้โอกาสผู้หญิง 10 % แสดงว่าเอาผู้หญิงมาใช้เพียงแค่ 3 ล้านคนจาก 50 % ของผู้หญิงที่มีอยู่ ถ้า 20 % ก็ 6 ล้าน 1 แสนคน ทำไมไม่ใช้ทั้ง 31 ล้านคนล่ะ คือพลังของประเทศใช้เขาสิ เขาทำอะไรได้ตั้งมาก ให้โอกาสเขาสิ ยกตัวอย่างง่าย ๆ ผมเคยพูดเรื่องตัวอย่างของน้ำน้อยที่บุรีรัมย์ นี่คือน้ำน้อยของผู้หญิงที่ต้องกลับมา มาทำให้เราสู้ชีวิตว่าจะทำอย่างไรกับชีวิตตัวเอง ตัวเองก็เป็นคนติดการพนัน สามมิติเดี๋ยว พวกเราให้โอกาสโดยการเข้าไปสอนวิธีการทำบัญชีแกมีหนี้สูงมาก แกก็ไม่รู้จะทำอย่างไรหาทางออกไม่ได้ก็เล่นการพนัน เพราะหวังจะได้เงินมาเลี้ยง

ครอบครัว สามีนั่นก็มา ตัวเองก็มีแปลงนาอยู่จำนวนหนึ่ง ปลูกข้าว ปลูกผัก แต่ไม่รู้ว่าจะปลูกอะไร
แล้วจะดี ทำบัญชีก็ไม่เป็น รู้อย่างเดียวว่าถึงหน้าใหม่ก็ต้องไปกู้เขามา ก็เป็นหนี้ เป็นหนี้ในระบบ
หนี้ในระบบ พอเขาเริ่มทำบัญชีเขาเห็น เขาเริ่มรู้ว่าเขาปลูกข้าวขาดทุน เขาปลูกผักมีกำไร เขาก็
ลดพื้นที่ปลูกข้าวไปเพิ่มปลูกผัก แล้วเขาก็เริ่มใช้หนี้ได้ พอเขาเริ่มมีโอกาส เขาก็เป็นคนทำเอง ผล
สุดท้ายปรากฏว่าเขาเลิกการพนัน สามีนั่นเห็นภรรยาเอาการเอางานก็เลิกกินเหล้า แล้วสองคนมาช่วย
กันทำงาน เวลานี้เขากลายเป็นศูนย์การสอนคอมพิวเตอร์ในหมู่บ้าน เขาใช้โปรแกรม Excel ได้ จบ
ประถม 4 ครั้ง ศักยภาพของคนไทยมี ศักยภาพของผู้หญิงมี คือถ้าเรามองว่าคนเหล่านี้มีปัญหา
คนเหล่านี้แย่ แล้วเราไม่ให้โอกาสเขาก็จบ อย่าปิดโอกาส วันนี้ถามว่าผู้หญิงเรียนหนังสือ
ดอกเตอร์ก็มาก ความรู้ดี ๆ ก็มาก บางคนไม่ได้ทำอะไร บางคนจบเซลล์เป็นแม่บ้าน ก็เขาอาจจะ
มีเหตุผลของเขาเอง ส่วนหนึ่งก็คืออาจจะเรื่องครอบครัว แต่ขณะเดียวกันสังคมต้องให้โอกาส ชวน
เขาออกมา มาช่วยกันทำงาน ภาคเอกชนค่อนข้างให้โอกาสดี เพราะภาคเอกชนเขาให้ทำงานเต็มที่
เขาไม่สนใจว่าผู้หญิงผู้ชาย ผู้หญิงตอนนี้ในราชการมีมากขึ้น เพราะฉะนั้นต่อไปข้างหน้าคอยดูว่าผู้
หญิงจะเติบโตมากขึ้น ผมสั่งการทุกอย่างผมไม่เคยดูว่าผู้หญิงหรือผู้ชาย ผมดูว่าทำงานได้หรือ
ทำงานไม่ได้

หันกลับมาดูประชาชน ปัญหาสังคมเป็นปัญหาที่น่าห่วง ที่กระทบกับผู้หญิง เช่น
เรื่องโศกณิ ค่านิยมในส่วนนี้ก็ยังมียู่มากในบ้านเรา เรื่องโรคเอดส์ที่ระบาดอยู่ทั่วไปนั้นผู้หญิงก็
เป็นผู้ที่รับภาระมากที่สุดในหลาย ๆ ด้าน รัฐบาลพยายามอย่างยิ่งที่จะเร่งเพิ่มบริการสาธารณะทั้ง
หลาย เพื่อให้เป็นการลดภาระที่ผู้หญิงหรือแม่บ้านต้องรับภาระตรงนี้ ทั้งเรื่องสังคมเรื่องเศรษฐกิจเป็น
เรื่องที่เรจะต้องเพิ่มน้ำหนักไปเรื่อย ๆ เพราะถ้าเราเพิ่มน้ำหนักไม่พอเพียง ที่ผมพูดเพื่อตั้งฐา
นากขึ้นมาจนถึงข้างบน ถ้ามาถึงข้างบนแล้วก็เป็นเรื่องที่เรจะต้องสร้างฐานนะให้เข้มแข็งก่อน

สิ่งที่คนไทยทั้งหลายจะต้องสำนึกคือในพระคุณของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี
นาถ เรื่องของโครงการศิลปาชีพ ผมเพิ่งไปร่วมงานเมื่อวันพฤหัสบดีที่ผ่านมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรงช่วยผู้
หญิง แม่บ้านจำนวนมาก มาฝึกอาชีพ ความสำเร็จของหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์นี้ส่วนหนึ่งก็มา
จากการที่สิ่งที่ศิลปาชีพได้ส่งเสริม สร้างคนมาเป็นเวลาสิบ ๆ ปี ทำให้ความชำนาญเหล่านี้กระจาย
ไปทั่ว และพอเกิดระบบโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ขึ้นถึงโด่งดังก็ เพราะศักยภาพมีอยู่แล้ว
แต่ถูกกดไว้ พอรัฐบาลให้โอกาสเปิดตลาดเข้าไป ให้เงินเข้าไปทำการพัฒนาตัวเองถึงขึ้นมาเร็วมาก
ยอดขาย 20,000 ล้านบาท งานเหล่านี้ผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ที่เป็นแรงงานหลัก สมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถ ทรงได้มีบทบาทในเรื่องนี้กับสตรีมาก สมเด็จพระนางเจ้าฯ ก็ทรงซื้อผ้าไหมช่วยสมาชิก

ศิลปินมาก วัน ๆ หนึ่งซื้อหลายล้านบาท เพื่อที่จะมาขายต่อที่บางไทรบ้าง มาพระราชทานบ้าง ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านมีโอกาส มีรายได้ เพราะฉะนั้นผมก็คิดว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ใครมาเป็นรัฐบาลต้องส่งเสริมศิลปิน นอกจากเป็นเรื่องของการส่งเสริมงานของพระองค์ท่านแล้ว ถือว่าเป็นการช่วยเหลือสตรีในด้านการประกอบอาชีพ ช่วยลดภาระปัญหาสังคมในชนบทได้อีกอย่าง

เราถามว่าเราจะมียุทธศาสตร์อย่างไรที่สำคัญ ผมคงคิดเอาเองก่อน แล้วก็รู้ว่าหลังจากเราทำการประชุมเชิงปฏิบัติการแล้วเราก็อายุว่าผมจะไปทำอะไรต่อ ก่อนอื่นต้องให้การบ้านก่อน การบ้านที่สตรีช่วยคิดในงานที่เป็นอุปสรรค แล้วมาแก้ไขกัน ช่วยคิดว่าอะไรเป็นการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด สังคมไทยเป็นสังคมที่รู้ปัญหาดีที่สุด ไม่มีสังคมไหนที่รู้ปัญหาตัวเองเท่าสังคมไทย เพราะสังคมไทยจะใช้เวลา 90 % ในการพูดถึงถึงปัญหา แต่สังคมไทยเป็นสังคมที่หาคำตอบไม่ค่อยเจอ หาเจ้าภาพไม่ค่อยได้ นี่ก็จุดอ่อน แต่เป็นสังคมที่ชัดเจนมากในเรื่องปัญหา สามารถพูดปัญหาได้ 10 วันไม่จบ และบางครั้งบางคนก็แผ่นเสียงดกกรอง แต่ถามว่าการแก้ปัญหาอยู่ตรงไหน ไม่มี ถามใครจะเป็นเจ้าภาพก็ไม่เจอ นี่ก็จุดอ่อน เราจะต้องสร้างเรื่องของการแก้ปัญหา เรื่องของเจ้าภาพ แล้วเราจะทำได้ เรื่องปัญหาไม่ต้องเสียเวลา มีหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ Solution of focus เขาพูดดีเขาบอกว่า วันนี้ต้องเป็นลักษณะของการมองไปข้างหน้า อย่าเสียเวลาจมอยู่กับการถกเถียงปัญหามากนัก หลังจากเข้าใจปัญหาแล้วก็ค่อยมองไปข้างหน้าว่าจะแก้อย่างไร แล้วเรื่องของผลกระทบจากสิ่งที่ทำนั้นเป็นเรื่องที่ล้าสมัยแล้ว ต้องให้เป็นลักษณะของการมุ่งไปที่การแก้ปัญหา แล้วปฏิบัติสู่การแก้ปัญหานั้นให้ได้ เราพอแล้วกับการที่มานั่งเถียงปัญหากันอีก เพราะเรารู้ปัญหากันมากพอสมควร เอาเลยปัญหา 1 – 2 – 3 – 4 – 5 การแก้ปัญหา 1- 10 รัฐบาลผมเป็นรัฐบาลที่ไม่เหมือนรัฐบาลอื่นอย่างหนึ่ง ถ้าปัญหามี รู้วิธีแก้ไขปัญหา และรู้ว่านี่คือคำตอบและรู้ว่าต้องทำอะไรไม่ต้องรอตั่งงบประมาณอีกปีกว่า ถึงสองปี ถ้าเรื่องต้องทำอะไรทำรู้งี้ก็ทำได้ ขอให้ห้มีเจ้าภาพ เพราะฉะนั้นยุทธศาสตร์ที่สำคัญเรื่องแรกเลยก็คือ การบ้านคิดว่าจะทำอย่างไร อย่าให้ผมคิดเอง เพราะผมคิดเองผมคิดไม่รอบคอบ ผมยอมรับว่าไม่รอบคอบเรื่องนี้ เพราะไม่รู้จริง ก็รู้โง่ ๆ ตัวนิดหน่อย แต่ว่าท่านเองรู้มาก ช่วยกันคิด

เรื่องที่ผมอยากจะพูดในเชิงของยุทธศาสตร์ก็คือเรื่องของที่อาจารย์สุธีรา ฯ ใช้คำว่าเศรษฐกิจภาคอภิมหา คือขอให้คิดว่าเศรษฐกิจส่วนนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์เศรษฐกิจมหภาค ถ้าจะย้อนไปก็น่าจะเป็นคล้าย ๆ ผมไม่รู้ว่ามีผมเข้าใจถูกหรือเปล่า ถ้าเราจะมองคำว่า GDP เฉย ๆ อย่างที่อาจารย์หมอประเวศ ฯ ว่า เราต้องดูคำว่า GDH หรือ Gross Domestic Happiness ซึ่งภายในประเทศก็คือว่าภาคเศรษฐกิจประเภทนี้ต้องเป็นภาคเศรษฐกิจที่เราถือว่าเป็นการลงทุนเพื่อการ

สร้างทุนทางสังคม การลงทุนกับสตรีก็คือการลงทุนกับเด็กทางอ้อม เพราะว่าแม่ถ้าเป็นแม่ที่ดีได้ ก็สามารถสอนลูกที่ดีได้ เลี้ยงลูกให้ดีได้ เพราะแม่เป็นทั้งครูและเป็นทั้งพยาบาลที่บ้าน เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าแม่มีสุขภาพจิตที่ดี แม่มีโอกาสมแม่มีรายได้ แม่ก็จะมีกำลังใจมีภาวะจิตใจที่ดี ที่จะดูแลลูกซึ่งเป็นเยาวชนของเรา เป็นคนที่เรากำลังจะสร้างให้เขาเติบโตมา แล้วมารับภาระของประเทศแทนเรา เพราะถ้าหากผมมีความสามารถสร้างแม่ที่ดีก็คือให้โอกาสสตรีนั่นเอง เพราะฉะนั้นภาคนี้จะเป็นภาคเศรษฐกิจที่ผมพูดไปเมื่อสักครู่ เศรษฐกิจรากหญ้าก็ดี เรื่องของการลงทุนในเชิงให้โอกาส เพื่อเป็นการสร้างโอกาสให้ทุนแก่สังคม ในส่วนนี้เป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะฉะนั้นเรื่องของ การสร้างอาชีพให้แม่บ้านมีโอกาสนั้นเป็นสิ่งที่ต้องทำให้มาก มิฉะนั้นแม่บ้านก็ไม่มีทางไป แต่ความจำเป็นต้องคืนรนในชีวิตมีเกิดขึ้น ก็จะยอมเสี่ยงไปขายยาเสพติดต่อ หลายคนขายยาเสพติด ปลดปล่อยออกมาแล้วก็กลับไปขายอีก เพราะไม่มีอาชีพอื่น ไม่มีโอกาส เพราะฉะนั้นการลงทุนตรงนี้ถึงแม้ว่าลงทุนแล้วออกมาไม่ชัดเจนก็ไม่เป็นไร ถือว่าไปลงทุนเพื่อสร้างทุนทางสังคม ถือว่ารัฐบาลต้องยอมรับสภาพที่จะต้องห้ามคิดเป็นบวกลบคูณหาร ถ้าไรเท่านั้นเป็นไปไม่ได้ ในส่วนนี้ต้องทำ และเป็นส่วนที่รัฐบาลก็จะทำต่อในเรื่องนี้

อีกเรื่องคือเรื่องการสร้างค่านิยม เป็นเรื่องที่พูดง่ายทำยาก แต่ต้องทำ คือการสร้างค่านิยมให้คนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้ผู้ชายได้เข้าใจว่าผู้หญิงมีพลัง ผู้หญิงก็เป็นคนซึ่งมีความสามารถ มีศักยภาพ ให้โอกาสเขาเถอะ ค่านิยมอีกอันหนึ่งก็คืออย่าใช้ความรุนแรงกับผู้หญิง ผู้หญิงจริง ๆ แล้วมีศักยภาพมากมาย ตัวผมเองยอมรับว่าผมเป็นผมมาทุกวันนี้ ถ้าไม่มีผู้หญิงสองคนผมก็เป็นไม่ได้ คือแม่ผมกับภรรยาของผม ตอนเล็ก ๆ เราก็ได้แม่ซึ่งให้ความอบอุ่นเลี้ยงดู คุณภาพพลอดักข์ของเรา สอนเราอบรมเรา พอเราแยกออกมามีครอบครัว ก็มีภรรยาที่คอยเตือนสติเรา เขาไม่โกหกเรา เขาไม่ปรารถนาร้ายกับเราแน่นอน เพราะเราเป็นคนเดียวในครอบครัว เพราะฉะนั้นเขาก็พูดกับเรา แล้วเขาก็ล้อพูดกับเรา เพราะว่าคนอื่นอาจจะเขินขอส ไม่กล้าพูดทางลบกับเรา เพราะฉะนั้นถ้าไม่มีใครเราจะไม่มีกระจก คนเราทุกคนต้องการกระจก คนออกจากบ้านไม่ดูกระจกรับรองหน้าตาอาจจะชี้หัว ผมเผ้ายังไม่รู้ตัว ก็ต้องดูกระจกก่อนออกจากบ้าน เพราะฉะนั้นกระจกที่ดีที่สุดคือที่บ้านคุณเอง แล้วในชีวิตผม ผมเป็นกองหน้า ภรรยาผมเป็นกองหลังมาโดยตลอด เพราะฉะนั้นผมคิดว่าเรื่องของค่านิยมมีความสำคัญ ต้องให้โอกาส อย่าไปคิดอะไรมาก คิดว่าสิ่งนี้เป็นประโยชน์ ไม่ต้องคิดมาก ความจริงแล้วคือว่าครอบครัวจะมีความสุขได้อย่างไร เริ่มที่ครอบครัวก่อน เราจะสร้างครอบครัวให้มีความสุขได้อย่างไร ก็คือต้องให้เรามีความสุขด้วยกันทั้งพ่อแม่ลูก เมื่อมีความสุขพ่อแม่ลูก ความสุขจะอยู่ได้อย่างไรเมื่อพ่อรังแกแม่ พ่อทุบตีแม่ แม่เจ็บกายใจลูกก็

เจ็บ เพราะฉะนั้นสิ่งนี้ต้องหมดไปจากสังคมไทย ถ้าหมดจากสังคมไทยได้เมื่อไร แน่แน่นอนว่าพลังสตรีต้องเกิดแน่

เมื่อเรามองถึงระดับนโยบายคือการเมือง การเมืองก็ต้องให้โอกาสสตรีมากขึ้น ย้ำอีกครั้งว่าผมเองไม่เคยมองว่าเพศชายหรือเพศหญิง มองว่าใครทำงานได้ แต่ว่ากลุ่มสตรีก็ต้องช่วยตัวเอง ชวนกันเข้ามาสู่การเมืองมาก ๆ เมื่อให้มีทางเลือกกับประชาชน ประชาชนอาจจะอยากเลือกผู้หญิง แต่ปรากฏว่าที่ส่งมานั้นผู้หญิงคนนี้ไม่มีผลงาน ไม่เคยทำอะไรเลย เขาก็ไม่เลือก หรือว่ามีผลงานไม่เพียงพอ เพราะแน่นอนครับผู้หญิงต้องใช้ความอดทน ใช้พลังงาน เพราะว่าเราปล่อยให้ผู้ชายโลดแล่นมากกว่าผู้หญิงมานานแล้ว ผู้ชายก็ต้องเด่นกว่า แต่เมื่อไรผู้หญิงจะโลดแล่นจะเด่นขึ้นมาบ้างก็ต้องใช้เวลาในการสร้างตัวเอง ต้องอดทนต้องสู้ อย่าไปท้อมาก เพราะชีวิตที่ท้อมากเกินไป ค่านิยมเป็นสิ่งที่จะต้องช่วยกันปลูกฝังช่วยกันสร้าง ให้สังคมไทยให้โอกาสผู้หญิงให้มาก

อีกเรื่องคือการปฏิรูปกฎหมาย กฎหมาย กติกาทางสังคมหลายอย่างยังมีอุปสรรคยังสร้าง ความเสมอภาคไม่ได้ ก็ต้องช่วยกันดูว่าจะแก้ตรงไหน เหมือนที่ผมบอกว่าเรายังมีกฎหมายอีกหลายฉบับที่ปิดโอกาสคนจน มีกฎหมายหลายฉบับที่ทำให้คนตัวเล็ก ๆ คนที่ลำบากวันนี้ไม่มีโอกาสล้มดาอาปากได้ง่าย ๆ เพราะเราไปใช้กฎหมาย (Majority Rule) ภายใต้ระบบของประชาธิปไตย พอเราใช้เราคิดว่าทุกคนเท่ากันหมด แต่ความจริงไม่เท่ากัน ไม่เท่ากันตั้งแต่ต้น ก็ต้องทำให้ส่วนที่ไม่เท่ากันให้ขึ้นมาใกล้ ๆ กันก่อน แต่ต้องมีวิธีการ อย่างกฎหมายหลายฉบับยังต้องมีบทเฉพาะกาล พอวันนี้เรามีระบอบประชาธิปไตย ไม่มีบทเฉพาะกาลของประชาธิปไตย ทุกคนขณะนี้เสียงเดียวเหมือนกันหมด แต่พอให้โอกาสทางสังคมกลับไม่เท่ากัน โดยที่เราไม่รู้ตัว เราบอกว่าต้องใช้กฎหมายเหมือนกันหมด เสมอภาค ใช้ทฤษฎีการบริหารเดียวกันหมด เสมอภาค แต่การเสมอภาคเท่าไรก็ยังเพิ่มช่องว่างมากเท่านั้น

เพราะฉะนั้นคำว่าเสมอภาคจริง ๆ ก็คือการให้โอกาสคนที่ไม่เสมอภาคในวันนี้ให้มาเสมอให้เร็วที่สุด เราจะต้องไปซ่อมสิ่งที่ไม่เสมอภาควันนี้ แต่ไม่ใช่ไปดึงขาคนที่เขาก้าวหน้าวันนี้ ต้องดึงข้างล่างขึ้นมาให้เร็ว นั่นคือการแก้ปัญหาคความยากจนที่ดี เรื่องของการให้โอกาสคนจนก็ดี เพื่อจะได้ไม่เป็นปัญหาสังคมทางด้านอาชญากรรม เรื่องของการสร้างสุขภาพจะตามมา เพราะฉะนั้นผมเลยต้องบอกว่าไปจัดสัมมนากันไปสรุปกันมามีอะไรต้องแก้ ให้แจ้งมาเลย รัฐบาลพร้อมแก้ทุกอย่างที่เป็นสิ่งที่ไม่ดีที่ผิด เรื่องสถิติเช่นกัน มีอะไรอย่าคิดเอาเอง ต้องมีเป้าหมายให้มาก ถ้าเราแก้อะไรที่คิดเอาเอง บางทีก็ไปทำเรื่องที่ดี ๆ ให้เสียหมด อย่างเช่นในอดีตบอกว่า เช่นเรื่องผู้หญิงขอใช้สิทธิไม่ใช้นามสกุลสามี ไม่ต้องรีบ โอเคไม่ได้มีอะไรซับซ้อน แต่พอรีบแล้วเกิด

การต่อต้านที่ผู้ชาย แล้วเป็นปัญหาคือ เราค่อย ๆ เอาเรื่องที่เป็น เป้าหมายก่อน เช่น จะให้ผู้หญิงมีบทบาทได้เข้ามามีความเจริญก้าวหน้า ก็ไปทางโน้นก่อน เรื่องที่เป็นนามธรรมเอาไว้ค่อย ๆ ทำต่อได้ เหมือนกับว่าเราจะเขียนหนังสือ ก – ฮ อย่างเริ่มที่ ฮ แนนอน ฮ เห็นชัด เพราะว่าเรารู้ว่าเรา ก – ฮ ก เราเห็นชัด ฮ เราเห็นชัด ไม่ใช่เรื่องของ ก พุดไป ฮ เลย ต้อง ก ข ไปเรื่อย จนถึง ฮ จะไปเองจริง ๆ แต่ถ้าหากเราเริ่ม ก ธิบเขียน ฮ ก่อน เราจะได้รู้ว่าเราเขียน ก – ฮ ได้ อย่างนั้นไม่เป็นผล ขอฝากวิธีคิดครับ

เมื่อสักครู่นี้ผมพูดเรื่องความรุนแรงในครอบครัวไปแล้ว ผมเพิ่งนั่งเขียนก่อนมา สักครึ่งชั่วโมง ไม่รู้ว่าจะพูดเรื่องอะไรบ้าง เพราะไม่ถนัด ถึงบอกว่าต้องรอทำประชุมเชิงปฏิบัติการกัน วันก่อนผมนั่งคุยกันในการประชุมอาเซียนซัมมิทที่บรูไน ก่อนประชุมก็คุยล้อเล่นกันธรรมดา ผู้นำรัฐบาล ก็มีอะไรโยกกับเมกาวัตติเป็นผู้นำสตรีสองคน เราก็ถามกันว่าเมื่อไรประเทศอื่นจะมีโอกาสมีผู้นำเป็นสตรีบ้าง เราก็บอกว่าของประเทศไทยก็มีโอกาสแต่คงใช้เวลาสักพักใหญ่ ๆ เพราะผู้หญิงยังเข้าการเมืองน้อย แต่ผู้หญิงก็เริ่มมีตำแหน่งสูง ๆ มากขึ้น ได้รับการยอมรับมากขึ้นในประเทศไทย นี่คือนี่ที่ผมพูดไป ส่วนบางประเทศเขาบอกว่าในช่วงชีวิตเขา เขาไม่เห็น เพราะเป็นเรื่องของค่านิยมในประเทศเขา ซึ่งยังไม่เห็นความสำคัญของสตรี แต่เขาบอกว่าแล้วทำไมฟิลิปปินส์กับอินโดนีเซียทำได้ อินโดนีเซียเกือบไม่ได้ แต่ประเทศอื่นอย่างจีน ญี่ปุ่น เกาหลี 3 ประเทศนี้ยากมาก ประเทศไทยยังมีโอกาส ต้องเรียกว่าใครก็ได้ ผู้ชายก็ได้ ผู้หญิงก็ได้ ที่สามารถนำบ้านเมืองได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ชาย และก็ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้หญิง เพราะฉะนั้นผมอยากจะปล่อยวางว่า เพศชายเพศหญิงต้องใช้หลักของพระพุทธเจ้า เพราะเรากำหนดว่าผู้หญิงเป็นเพศหญิง กำหนดว่าผู้ชายเป็นเพศชาย ถ้าเราเรียกใหม่ว่าถ้าผมเรียกผู้หญิงเป็นผู้ชาย ผู้หญิงก็กลายเป็นผู้ชาย เรียกผู้ชายเป็นผู้หญิง ผู้ชายก็เป็นผู้หญิง คือเป็นสิ่งที่สมมติทั้งนั้น เพราะฉะนั้นอย่าไปมองคำว่าผู้หญิงหรือผู้ชาย เราจะมองว่าให้โอกาสของคนไทยที่เกิดมาเป็นคนไทยได้เท่าเทียมกันให้มากที่สุด เปิดโอกาสให้มากที่สุด ตรงไหนใครปิดโอกาสไว้ เปิดให้มาก แต่เขาใช้ศักยภาพของเขาในการพัฒนาตัวเอง แต่ว่าต้องเปิดโอกาสให้มากที่สุด คงขออนุญาตจบแค่นี้ครับ